

УДК 371.5.016:821.161
DOI 10.31654/2663-4902-2023-PP-2-54-62

Івахно Н. О.

аспірантка кафедри літератури, методики її навчання,
історії культури та журналістики
Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя
ivakhno1996@ukr.net
orcid.org/0000-0003-3511-481X

**ВИВЧЕННЯ ОБРАЗІВ-ПЕРСОНАЖІВ ЛІТЕРАТУРНОГО ТВОРУ
ЯК НОСІІВ ВЛАСНИХ НАЗВ ДИНАМІЧНОГО ТИПУ**

Статтю присвячено проблемі вивчення образів-персонажів крізь призму їхніх власних назв динамічного типу. У центрі уваги автора зміни, які відбуваються з персонажами на внутрішньому (характер, цілі, цінності) та зовнішньому (статусна роль, вік, власне найменування) рівнях. Поглиблена робота з літературно-художніми антропонімами, носіями яких є динамічні персонажі, на сьогодні не представлена в методиці навчання української літератури. Дослідження онімів динамічного типу потребує спеціальної системи продуманих навчальних дій, у результаті виконання яких у старшокласників сформується цілісне уявлення про функціональність динамічних персонажів та роль їхніх власних найменувань у відображенні динаміки.

У статті представлено методичну модель роботи, сформовану для поглибленої характеристики образів-персонажів художніх творів, які вивчаються в старших класах, на основі поглибленого дослідження власних назв динамічного типу. Для наукового дослідження взято літературні тексти, передбачені для шкільного аналізу навчальною програмою для старших класів, зокрема комедія «Мартин Боруля», трагікомедія «Мина Мазайло», роман «Місто», кіноповість «Зачарована Десна». У статті запропоновано теми, цілі уроків із вивчення названих творів у 10–11 класах, види діяльності в межах різних варіантів пообразного шляху аналізу як найбільш оптимального для вивчення власних назв динамічного типу.

Визначено ряд спеціальних методико-літературознавчих компетентностей, якими слід оволодіти учням старших класів для ефективної науково-дослідницької діяльності. Окреслено елементи макроструктури уроку з літератури для поглибленого вивчення динамічних персонажів з урахуванням їхніх найменувань. Проаналізовано методи та прийоми для практичної демонстрації ролі власної назви як регулятора вивчення динамічних образів-персонажів.

Ключові слова: власна назва, динамічний персонаж, пообразний шлях аналізу, статусна роль, соціальний статус, ціннісно-цільова програма, «зона найближчого розвитку».

Постановка проблеми. Опрацюванню образів-персонажів відводять ключову роль у процесі дослідження художнього твору на уроках літератури. Робота з персонажами відбувається насамперед у межах різних варіантів пообразного аналізу, але також і під час застосування інших шляхів дослідження. Однак на додаткову увагу заслуговує один із аспектів опрацювання образів-персонажів – поглиблений аналіз їх власних найменувань. Як пише Ю. Карпенко, «всі імена у художньому творі... є промовистими. Але як, якою мовою, яким чином вони промовляють?» [4]. Закономірною є думка, що «автор художнього твору добирає персонажам імена з певними настановами, відповідно до характеру й особливостей та ролі, яку вони виконують у сюжеті твору» [5].

У цьому контексті окремо слід виділити власні назви динамічного типу (ті, які зазнали змін), що відображають художню еволюцію образів. У ряді художніх творів

учнів зустрічаються із такими найменуваннями, що потребує особливої уваги й особливої методики вивчення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивченню функціональності особових найменувань у літературному тексті присвячено роботи таких науковців, як Г. Шотова-Ніколенко, Ю. Карпенко, О. Лавер, М. Торчинський, Н. Колесник та інші. Зокрема, О. Лавер аналізує функціонально-стилістичні особливості антропонімікону творів Пантелеймона Куліша, Г. Шотова-Ніколенко вивчає ономастичний простір текстів Юрія Яновського. Ю. Карпенко в цілому охарактеризував літературну ономастику як галузь. М. Торчинський виокремив функції літературно-художніх онімів.

Однак, незважаючи на поглиблений інтерес до ономастичної теми, досі невивченими є власні найменування героїв, які характеризуються динамічністю. Переважно саме ім'я чи прізвище стає засобом відображення динаміки.

Формування мети статті. Мета нашого дослідження – сформувати методичну модель для опрацювання власних назв персонажів динамічного типу в літературних текстах, пропонує авторами шкільної програми для вивчення в 10–11 класах.

Виклад основного матеріалу. Носіями власних найменувань динамічного типу слід вважати тих персонажів, які зазнають змін як на внутрішньому, так і на зовнішньому рівнях. Загалом це виявляє себе в зміні статусної ролі, зовнішності, бажань, цінностей, життєвих цілей.

Поглиблене вивчення учнями старших класів таких образів може відбуватися в межах різних варіантів пообразного аналізу: опрацювання героїв за рисами внутрішнього світу, за розвитком сюжету, осмислення ціннісних та цільових пріоритетів персонажів, із допомогою статусно-рольової характеристики. У деяких творах динаміку здебільшого передано через поведінку дійових осіб. Однак важливим при цьому стає і власне найменування, аналіз якого дозволяє учням глибше осмислити внутрішні й зовнішні зміни ряду персонажів-носіїв, зокрема:

1. Мартина Борулі (однойменна комедія Івана Карпенка-Карого), який не бажає бути селянином і прагне одержати статус шляхтича.
2. Степана Радченка (роман В. Підмогильного «Місто»), який із селянина перетворюється на столичного міщанина.
3. Мина Мазайла (однойменна комедія М. Куліша), який прагне змінити національність із українця на росіянина.
4. Сашка (кіноповість О. Довженка «Зачарована Десна»), який в окремих епізодах постає як доросла людина, і цим передано двоплановість авторського погляду на дійсність.

Динаміку названий героїв у літературних творах передано модифікацією найменувань: Беруля – Боруля, Мазайло – Мазєнін, Степан – Стефан, Сашко – Олександр Петрович. Тому слід констатувати: навчальний матеріал вимагає, щоб учні старших класів оволоділи низкою спеціальних літературознавчих знань, умінь та навичок, які забезпечать продуктивність дослідницько-аналітичної діяльності.

Старшокласники повинні володіти знаннями про:

- динамічність як властивість окремих персонажів;
- ціннісно-цільові пріоритети та статусні ролі героїв, їх змінність;
- подвійне найменування як засіб відображення трансформації ціннісно-цільової програми та статусних ролей персонажа.

Учні повинні вміти використовувати власні найменування під час характеристики образів-персонажів, зокрема:

- виявляти героїв із власними назвами динамічного типу;
- простежувати еволюцію образу, урахувавши трансформацію його ціннісно-цільової програми, статусних ролей, власної назви;
- пояснювати функцію різних варіантів або форм однієї власної назви в процесі осмислення ціннісно-цільових пріоритетів та статусних ролей героя.

Із кожним новим текстом, який учні опановують відповідно до навчальної програми, окреслені компетентності поглиблюються, набувають особливостей, відповідних до специфіки конкретного персонажа. Зокрема, для Степана Радченка та Мартина Борулі важливими є не тільки зміна соціального статусу, а й інші мотиви. Наприклад, Степан прагне ще й завоювати місто, а Мартин – довести, що «не бидло,

а син не теля». Мина Мазайло вважає, що зі зміною прізвища та новим національним статусом до нього прийде життєвий успіх. В усіх образах закладено певну ціннісно-цільову програму, яку намагаються реалізувати герої, що й відображено в їхніх найменуваннях.

Під час вивчення кіноповісті О. Довженка «Зачарована Десна» необхідно розвивати дещо інші знання та вміння, адже в цьому випадку йдеться не про зміну прізвища чи імені, а про можливість існування двопланового погляду на світ, що забезпечено в тексті наявністю двох найменувань, які вказують на вік головного героя і паралельно співіснують в одному тексті. Старшокласники повинні знати про дві точки зору (дитини й дорослого) в кіноповісті, втілені з допомогою різних форм одного імені, та розуміти, що одна з таких форм не є формально вираженою і читачам необхідно підставляти її самостійно. Школярі осмислюють вікові зміни героя, залучаючи до аналізу різні форми його імені, та порівнюють два різні світогляди, оперуючи власними назвами.

Під час підготовки до уроку вчитель літератури має враховувати загальну властивість названих персонажів змінюватися та динаміку їхніх найменувань. Тому словесник має зазначати цю ознаку в «змістовому центрі» теми уроку. Такі заняття найкраще планувати в межах пообразного аналізу художнього твору. Формулюючи тему, необхідно вказувати на трансформацію героя та роль власної назви як засіб зображення такої динаміки – змін на зовнішньому (статусна роль, вікова характеристика) та внутрішньому (цінності та цілі) рівнях. Наприклад:

Від Степана до Стефана: еволюція головного героя в романі Валер'яна Підмогильного «Місто».

Між Борулею і Берулею: невдалий крок від селянства до шляхетства головного героя комедії Івана Карпенка-Карого «Мартин Боруля».

Малий Сашко і зрілий Олександр Петрович: двоплановість зображення в кіноповісті Олександра Довженка «Зачарована Десна».

Основою «змістового центру» теми також може бути цитатний матеріал, який підкреслює схильність героя до змін та вказує на власну назву динамічного типу. Наприклад:

«Однині я – Мина Мазенін»: зміна власної національності головним героєм трагікомедії Миколи Куліша «Мина Мазайло».

Відповідною темі має бути й мета уроку. У цьому випадку ключова функція мети таких занять не лише уточнення, а й розкриття динаміки персонажів у цілому та значень їхніх найменувань зокрема. До основних складників мети теж висуваємо низку вимог:

- окреслювати систему ключових знань, умінь та навичок для продуктивного дослідження учнями динаміки образів-персонажів, зокрема вміння виділяти власні назви динамічного типу, критично оцінювати зміни в житті чи характері героїв, описувати трансформацію героїв із залученням до аналізу власних назв;
- виховувати моральні якості, пов'язані зі змінами, яких зазнають аналізовані образи.

Для прикладу сформулюємо мету до теми заняття з поглибленого вивчення власного найменування динамічного типу головного героя роману Валер'яна Підмогильного «Місто»:

Тема. *Від Степана до Стефана: еволюція головного героя в романі Валер'яна Підмогильного «Місто»*

Мета. Навчальна – проаналізувати образ головного героя роману В. Підмогильного «Місто» відповідно до змін, яких він зазнає протягом розвитку сюжету, простежити психологічну та статусну еволюцію з урахуванням модифікації імені Степана (Стефана) Радченка.

Розвивальна – розвивати вміння одинадцятикласників характеризувати образ літературного героя в його розвитку та з урахуванням подвійного найменування, виділяти зміни, пов'язані із новою особою назвою, яку отримує персонаж, визначати роль оніма в процесі творення динамічного образу.

Виховна – формувати критичне ставлення до набуття героєм нового психологічного та соціального статусу.

Окремо пропонуємо мету заняття до теми уроку з вивчення вікової динаміки головного героя кіноповісті О. Довженка «Зачарована Десна»:

Тема. *Малий Сашко і зрілий Олександр Петрович: двоплановість зображення в кіноповісті Олександра Довженка «Зачарована Десна».*

Мета. Навчальна – визначити ім'я головного героя кіноповісті О. Довженка «Зачарована Десна» як засіб, що забезпечує двоплановість зображення в тексті, окреслити погляд дитини та дорослої людини на світ, здійснити відповідні порівняння.

Розвивальна – розвивати вміння визначати роль кожного з варіантів власної назви в процесі творення літературного героя та забезпечення світоглядної двовимірності художньої картини світу, аналізувати вікові вияви персонажа, використовуючи різні назви його імені.

Виховна – виховувати любов до рідного краю, працелюбність, повагу до сімейних цінностей, формувати розуміння феномену людини, що піддається віковим змінам.

Наведені вище цілі до уроків повністю узгоджуються із «змістовими центрами» сформульованих тем, детально розкриваючи навчальний, розвивальний та виховний аспекти.

Реалізація теми та мети уроків із вивчення власних назв персонажів динамічного типу відбувається завдяки спеціально змодельованим навчальним ситуаціям (НС), які деталізуються в мікроситуаціях (МС). Послідовність та зміст мікроситуацій відповідає чітко продуманому плану роботи над образом-персонажем. При цьому власна назва героя стає регулятором навчального процесу.

Ураховуючи думку Ю. Бабанського про те, що «оптимізація – це не якийсь особливий метод чи прийом... Це цілеспрямований підхід до побудови процесу навчання...» [1, с. 57], вважаємо запропоновану модель роботи з власними назвами динамічного типу оптимальною саме в межах пообразного аналізу художнього твору.

Ураховуючи властивість антропонімів набувати нових форм, модифікуватися, пропонуємо два напрями дослідження одного персонажа з використанням його найменування як власної назви динамічного типу. Усе це відповідно зумовлює необхідність моделювати дві системи навчальних ситуацій із підпорядкованими їм мікроситуаціями. В основі кожної мікроситуації знаходять відображення різні аспекти життєдіяльності головного героя. Насамперед це внутрішні та зовнішні зміни в самому персонажі, а також ті сюжетні епізоди, у яких власна назва відіграє функціональну роль.

Змодельуємо системи навчальних ситуацій та мікроситуацій для вивчення образів головних героїв трагікомедії М. Куліша «Мина Мазайло» та кіноповісті О. Довженка «Зачарована Десна», де назви головних героїв є регуляторами їх вивчення.

Комедія М. Куліша «Мина Мазайло»

НС₁ Опрацювання образу Мيني Мазайла (харківського службовця).

МС₁ Окреслення особливостей прізвища Мазайло-Квач.

МС₂ Визначення національного статусу героя (українець за походженням).

МС₃ Оцінка прізвища Мазайло як причини життєвих негараздів.

МС₄ Аналіз епізоду «зустрічі» з предками.

МС₅ Спостереження за нездатністю опанувати російську вимову під час заняття з учителькою «правильних проізношень».

НС₂ Вивчення образу Мины Мазєніна (противника українізації).

МС₁ Обговорення художніх особливостей прізвища Мазєнін.

МС₂ Пояснення малоросійського світогляду Мيني, внутрішнього дискомфорту від належності до українства.

МС₃ Аналіз мети змінити прізвище, яка визначає наскрізну дію героя.

МС₄ Аналіз сцени «приміряння» нового прізвища.

МС₅ Дослідження конфлікту із сином («через труп переступлю»).

МС₆ Оцінка факту звільнення з посади за опір українізації.

НС₃ Узагальнення погляду автора на малоросійство як факту українського національного характеру, представлене в образі Мيني Мазайла, ролі подвійного називання героя в зображенні названого явища.

Кіноповість О. Довженка «Зачарована Десна»**НС₁ Дослідження образу Сашка (семирічної дитини).****МС₁** Виявлення відмінності дитячої форми Сашко від імені Олександр.**МС₂** Аналіз наївних вражень від світу.**МС₃** Виявлення любові хлопчика до тварин, природи, музики.**МС₄** Оцінка дитячого розуміння святості / гріховності, приємного / неприємного.**МС₅** Оцінка дитячого погляду на членів своєї родини.**НС₂ Опрацювання образу Олександра Петровича (дорослого, письменника).****МС₁** Обговорення іменної форми «Олександр Петрович» як способу презентації дорослої людини.**МС₂** Осмислення філософських роздумів про рідне село.**МС₃** Спостереження за уславленням краси тяжкої хліборобської праці.**МС₄** Оцінка дорослого погляду на членів своєї родини, піднесення сімейних цінностей.**МС₅** Аналіз діалогу з Десною.**НС₃ Узагальнення відмінностей між дитячим та дорослим поглядом героя на світ, ролі форм імені персонажа в художній презентації двох вимірів світобачення.**

У межах одного літературного твору під кожною наступною запропонованою вище навчальною мікроситуацією розуміємо нову «зону найближчого розвитку», яку, відповідно до тверджень Л. Виготського, треба усвідомлювати як «відстань між рівнем актуального розвитку, визначеним за допомогою завдань, які вирішує дитина самостійно, і рівнем можливого розвитку, визначеного за допомогою завдань, які вона розв'язує з допомогою дорослого...» [3, с. 346]. При цьому в результаті із «зон найближчого розвитку» старшокласники будуть виходити, набуваючи вмінь визначати динамічність персонажів, пояснювати зміст цієї динаміки, оцінювати функцію власної назви та різних її форм у змалюванні змін ціннісно-цільових пріоритетів, статусних ролей, внутрішнього роздвоєння героя в цілому. «Важливим моментом роботи в «зоні найближчого розвитку» є повторюваність навчальних дій школярами, що дозволяє закріплювати відповідні знання та уміння» [2, с. 31].

Шкільною програмою передбачено вивчення декількох текстів, які схожі за принципом динаміки персонажів та їхніх найменувань. Саме тому існує можливість поглиблювати вже засвоєні знання та навички. Під час аналізу нового твору, образу або власної назви слід виконувати вже відомі учням дії, що дає змогу сформулювати відповідні знання та уміння більш ґрунтовно.

Першим текстом, який учні вивчають в 10–11 класах і в якому наявний персонаж динамічного типу із подвійним найменуванням, є комедія Івана Карпенка-Карого «Мартин Боруля». Під час опрацювання цього твору на прикладі головного героя відбувається первинне формування знань та умінь. У подальшому їх слід застосувати під час вивчення роману В. Підмогильного «Місто», трагікомедії М. Куліша «Мина Мазайло».

Аналіз кіноповісті О. Довженка «Зачарована Десна» можна вважати новим етапом у вивченні образів-персонажів динамічного типу, а отже, новою «зоною найближчого розвитку» для школярів, що потребує розширення системи знань, умінь і навичок, які варто формувати.

У процесі шкільного вивчення образів-персонажів кожного з творів Івана Карпенка-Карого, М. Куліша, В. Підмогильного, О. Довженка навчальна робота має як спільні особливості, так і специфічні.

Зокрема, під час вивчення комедій Івана Карпенка-Карого та М. Куліша, роману В. Підмогильного в центрі уваги опиняється мета головних героїв змінити соціальний або національний статус. І Мартин Боруля (Беруля), і Мина Мазайло (Мазєнін), і Степан Радченко (Стефан) вибудовують для себе певну життєву траєкторію, що відображено змінами прізвища чи імені.

Натомість найменування головного героя кіноповісті О. Довженка «Зачарована Десна» демонструє світоглядну двоплановість (дитини й дорослого), використану у творі як головний художній прийом, що у свою чергу впливає й на організацію мікроситуацій. Поглиблене вивчення варіантів власної назви відбувається в контексті

виявлення дитячого погляду на світ або погляду й роздумів дорослого. При цьому треба мати на увазі, що форма Олександр Петрович відсутня в тексті кіноповісті, її необхідно підставити вчителю та учням для забезпечення багатоаспектності вивчення образу головного героя.

У деяких літературних текстах вибору імені чи прізвища присвячено окремі епізоди. Ці фрагменти мають важливе значення для аналізу й мають бути залучені в процес дослідження образної динаміки. Це легко проілюструвати на прикладі сільського хлопця Степана, який перевтілюється в столичного письменника Стефана: *«Він перебрав силу імен, шукаючи гідного наступника, і раптом йому спала в голову чудова думка трохи переінакшити своє власне ім'я, надати йому потрібної урочистості, змінивши одну тільки букву та наголос. Він наважився, підписався і став із Степана – Стефаном, діставши собі нове хрещення»*. Така зміна власної назви є ключовою для характеристики персонажа. Подібні фрагменти можна відшукати в комедії «Мина Мазайло». Зокрема, сцена родинної дискусії з приводу нового прізвища. Варіанти «Мазєнін», «Майзайло-Квач», «Мазайлович», «Мазайловський» та інші відображають різні погляди персонажів, їхні ціннісні пріоритети. І це ще один додатковий засіб для загальної характеристики.

Окремі художні фрагменти також можуть бути присвячені поясненню причин та мотивів, які спонукають героїв змінюватися. Зокрема, це нарікання Миною (трагікомедія М. Куліша «Мина Мазайло») на невдале прізвище, яке, «...як віспа на житті», зіпсувало ще замолоду його репутацію; образа Мартина (комедія Івана Карпенка-Карого «Мартин Боруля») на слова пана Красовського; відчуття Степаном (роман В. Підмогильного «Місто») привілеїв від міського життя.

Робота в межах кожної навчальної ситуації чи мікроситуації передбачає використання оптимальних методів та прийомів навчально-дослідницької діяльності. Для забезпечення ефективності освітнього процесу варто висунути ряд вимог до методів навчання, зокрема вони повинні бути:

- пов'язаними з реалізацією пообразного шляху аналізу;
- оптимальними й доцільними для уроку засвоєння нових знань, формування вмінь і навичок;
- відповідними віковим особливостям учнів старших класів.

Важливими для роботи будуть загальнодидактичні методи аналізу, синтезу, індукції та дедукції. Їхнє застосування узгоджене зі змістом та спрямованістю навчальних ситуацій і мікроситуацій. Наприклад, для наповнення мікроситуацій відповідним змістом учні на прохання вчителя виділяють та відтворюють потрібні сюжетні відрізки, які демонструють внутрішні чи зовнішні зміни героїв (індуктивний метод).

Кожна навчальна ситуація – це двовимірна діяльність, тобто включає в себе дві системи мікроситуацій, зміст яких у підсумку (на етапі узагальнення та систематизації) потрібно синтезувати. Наприклад, пояснюючи різноаспектність образу головного героя в кіноповісті О. Довженка «Зачарована Десна», узагальнення варто зробити у вигляді відповіді на запитання *«Які відмінності між дитячим та дорослим поглядом людини на світ спостерігаємо в кіноповісті та як це впливає на форму власного найменування головного героя?»*

Дедуктивний метод дослідницької роботи можна запропонувати під час вивчення головних образів комедії Івана Карпенка-Карого «Мартин Боруля» та трагікомедії М. Куліша «Мина Мазайло». Уже на початку в обох творах школярі отримують від авторів пояснення цілей головних героїв (*«...Дворянское депутатское собрание определяет: Мартына [...], Борулю з сыном Степаном [...] сопричислить к дворянскому его роду, признанно йому в дворянском достоинстве...»* («Мартин Боруля»); *«А папа не те що од Мокія укрмови слухати не хоче, а навпаки – наше малоросійське прізвище змінити хоче...»* («Мина Мазайло»)). Після цього старшокласники виділяють та досліджують зміни, які відбуваються з персонажами на шляху до реалізації їхніх цілей. При цьому діяльність рухається від окреслення загального спрямування героїв до поступового виявлення окремих аспектів їх поведінки.

Робота з динамічними власними назвами обов'язково має передбачати використання таких словесних методів, як лекція та різні види бесід, адже саме вони дозволяють взаємодіяти учням із учителем та текстом твору.

Різновиди бесід відповідають певних етапам уроку: репродуктивна доцільна під час актуалізації сюжетних епізодів, які демонструють зміни; евристична підходить безпосередньо для процесу аналізу, а узагальнювальна – для цілісної оцінки образу та його найменування, що є регулятором вивчення динаміки. Наприклад, для бесіди під час аналізу образу Мина Мазайла з трагікомедії М. Куліша можна сформулювати такі запитання:

- *У яких епізодах проявляються зміни головного героя трагікомедії? У чому суть цих змін?*
- *Які дії та вчинки характеризують Мину як Мазайла, а які – як Мазеніна?*
- *Проаналізуйте поведінку героя, коли він виступає під різними варіантами прізвища.*
- *Яка роль подвійного називання в процесі зречення героєм свого національного характеру?*
- *Дайте оцінку образу героя та його власній назві на фоні змін, яких вони зазнали.*

Лекція з її різновидами теж є ефективним методом під час поглибленого опрацювання динаміки антропонімів. Зокрема, настановча лекція стає прийомом самостійної роботи. Учитель літератури дає пояснення щодо виконання завдання, суть якого полягає в дослідженні динаміки образу-персонажа в контексті подвійного найменування. Наприклад:

Знайдіть у сюжеті тексту художні фрагменти, пов'язані із зовнішніми або внутрішніми змінами героя, перетворенням його імені чи прізвища.

Із виокремлених фрагментів складіть їх паралельні системи, що відповідають початковій та модифікованій власним назвам.

Слово вчителя або ж розповідь доцільно використати в разі залучення біографічного матеріалу. Наприклад, у кіноповісті О. Довженка «Зачарована Десна» зміна імені головного героя не є такою очевидною, як в інших художніх текстах: у творі відображено лише одну з форм – зменшено-пестливий варіант Сашко. Іншу форму – Олександр Петрович – учні самі або разом із учителем (зокрема й на основі почутого з біографії письменника) підставляють у ті фрагменти, які відповідають дорослому світогляду.

Метод самостійної роботи можна продемонструвати на прикладі антропонімної опозиції двох варіантів імені головного героя роману В. Підмогильного «Місто». Можна запропонувати такі завдання для старшокласників:

- *використовуючи текст роману, з'ясуйте, яким був Радченко до й після того, як вигадав собі літературний псевдонім;*
- *дайте оцінку герою та його імені на основі своїх спостережень;*
- *зробіть висновок про еволюцію чи деградацію образу на основі зміни власної назви.*

Висновки. Динамічними є ті персонажі, які зазнають змін на зовнішньому та внутрішньому рівнях упродовж розвитку сюжету. При цьому власну назву героя автор літературного твору також модифікує. Це стосується цілого ряду художніх текстів, уключених до шкільних програм: комедій Івана Карпенка-Карого «Мартин Боруля» та М. Куліша «Мина Мазайло», роману В. Підмогильного «Місто», кіноповісті О. Довженка «Зачарована Десна». Отже, існують можливості не тільки для первинного формування знань та умінь школярів, але й для повторного їх застосування.

Оптимальним для процесу вивчення образів-персонажів, які є носіями власних найменувань динамічного типу, є пообразний шлях аналізу в таких його варіантах, як опрацювання героїв за рисами внутрішнього світу, за розвитком сюжету, осмислення ціннісних та цільових пріоритетів персонажів, статусно-рольова характеристика. У цьому контексті важливо підпорядкувати всі структурні елементи уроків поставленому навчальному завданню. Зокрема, тема й мета заняття повинні акцентувати увагу на змінності героя та його власної назви. У структуру уроку мають бути включені спеціальні навчальні ситуації, логіка розгортання яких відображає схему дослідження взаємопов'язаної динаміки образу-персонажа та його найменування. Під час їх проведення можна застосовувати традиційні методи та прийоми, але з їх підпоряд-

куванням ключовому завданню освітнього процесу – познайомити учнів із персонажами динамічного типу, сформувати відповідні дослідницькі уміння, включивши в цю роботу власні назви героїв, які також відображають процес змін у літературному образі.

Література

1. Бондаренко Ю. І. Літературне навчання в «зоні найближчого розвитку». *Наукові записки. Серія «Психолого-педагогічні науки»*. № 3. 2020. С. 27-36
2. Карпенко Ю.О. Про літературну ономастику: міркування на базі твору Ліни Костенко «Коротко – як діагноз». URL: http://karpenko.in.ua/wp-content/uploads/2012/12/KARPENKO_UO.pdf
3. Янчура Д. Функційне навантаження онімів та проблема становлення метамови літературної ономастики. URL: [http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe? I21DBN= LINK&P21DBN =UJRN&Z21ID =&S21REF=10&S21CNR =20&S21STN=1&S21FMT =ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=znpkhnpu_lingv_2018_47_17](http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe? I21DBN= LINK&P21DBN =UJRN&Z21ID =&S21REF=10&S21CNR =20&S21STN= 1&S21FMT =ASP_meta& C21COM= S&2_S21P03 =FILA=&2_S21STR=znpkhnpu_lingv_2018_47_17)

References

1. Bondarenko, Y.I. (2020). Literature education in the "zone of proximal development" [Literature education in the "zone of proximal development"]. *Naukovi zapysky. Seriya "Psykhologo-pedahohichni nauky"*. № 3, P. 27–36 [in Ukrainian].
2. Karpenko Y.O. Pro literaturnu onomastyku: mirkuvanna n abazi tvor Liny Kostenko «Korotko – jak diaгноз» URL: http://karpenko.in.ua/wp-content/uploads/2012/12/KARPENKO_UO.pdf [in Ukrainian].
3. Janchura D. Funktziyne navantazhenna onimiv ta problema stanovlenna metamovy literaturnoji onomastyky URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe? I21DBN= LINK&P21DBN =UJRN&Z21ID =&S21REF=10&S21CNR =20&S21STN=1&S21FMT =ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=znpkhnpu_lingv_2018_47_17 [in Ukrainian].

Ivakhno N.

Postgraduate student at the Department of Ukrainian Literature, the Methodology of its Teaching and Journalistic Nizhyn Mykola Gogol State University
ivakhno1996@ukr.net
orchid.org/0000-0003-3511-481X

THE STUDY OF IMAGES-CHARACTERS AS BEARERS OF PROPER NAMES OF THE DYNAMIC TYPE

The article is devoted to the problem of the study of images-characters through the prism of its own dynamic type names. The changes that occur with the characters on the internal (character, goals, values) and external (status role, age, proper denomination) levels are in the focus of the author's attention. The in-depth work with literary-artistic anthroponyms, the carriers of which are dynamic characters, is not represented in the methodology of teaching Ukrainian literature today. The research of dynamic type onyms requires the special system of thoughtful educational activities, as the result of doing which the high school students will form the holistic view of the functionality of dynamic characters and the role of theirs proper denominations in the representing of the dynamic.

Methodical work model, was formed for in-depth characterizing of images-characters of artistic works, which are studied in high school, based on the in-depth study of dynamic type proper names is presented in the article. Literary texts, which are provided for school analysis by the curriculum for high school students, in particular comedy «Martyn Borulya», tragicomedy «Mina Mazaylo», novel «The City», film story «The Charmed Desna», were taken for the scientific research. Topics, objectives of the lessons of studying named works in 10–11 forms, types of activities

within various variants of the image-by-image analysis as the most optimal for studying proper names of dynamic type are proposed in the article.

The number of special methodological and literary competencies that should be mastered by high school students for effective research activities are defined. Elements of the macrostructure of the literature lesson for the in-depth study of dynamic characters taking into account their names are outlined. Methods and techniques for practical demonstration of the role of one's own name as a regulator of the study of dynamic images-characters are analyzed.

Key words: proper name, dynamic character, image-by-image analysis, status role, social status, value-targeted program, «zone of proximate development».